

Clerc y Senedd

Fay.Bowen@senedd.wales

31 Ionawr 2023

Annwyl Gadeirydd,

Diolch am y cyfle i gyfrannu ymateb i sylw'r Pwyllgor. Gwyddoch fy mod yn newydd i swyddogaeth Comisiynydd y Gymraeg yn dilyn fy mhenodi ar 9 Ionawr 2023. Yn ystod y cyfnod ymsefydlu rwyf wedi bod yn dysgu am waith y sefydliad. Mae'n glir i mi bod y sefydliad yn dilyn egwyddorion o wella parhaus ac yn chwilio am bob cyfle i sicrhau gwerth am arian.

Rwyf wedi canolbwyntio yn fy ymateb ar y trefniadau yn codi o broses alinio cyllidol a sefydlwyd cyn fy nyfodiad i'r swydd.

Pe bai'r Pwyllgor am ragor o wybodaeth gennyf rwy'n barod iawn i ddarparu rhagor o wybodaeth.

Yn gywir,

Efa Gruffudd Jones
Comisiynydd y Gymraeg

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygybraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygybraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

Tystiolaeth Comisiynydd y Gymraeg i ymchwiliad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus i gyllido Comisiynwyr

Rolau a chyfrifoldebau

1.1 Crynodeb o rolau a chyfrifoldebau

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn sefydliad annibynnol a sefydlwyd gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Prif nod y Comisiynydd wrth weithredu ei swyddogaethau yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Wrth wneud hynny rhaid i'r Comisiynydd weithio tuag at gynyddu darpariaeth gwasanaethau Cymraeg a chyfluoedd eraill i bobl ddefnyddio'r Gymraeg. Rhaid i'r Comisiynydd hefyd roi sylw i:

- statws swyddogol y Gymraeg yng Nghymru
- y dyletswyddau i ddefnyddio'r Gymraeg sydd wedi eu gosod drwy safonau'r Gymraeg, a'r hawliau sy'n deillio o orfodi'r dyletswyddau hynny
- yr egwyddor na ddylai'r Gymraeg gael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru
- a'r egwyddor y dylai pobl yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Caiff y Comisiynydd wneud unrhyw beth sy'n briodol yn ei dyb ef er mwyn hybu a hyrwyddo defnyddio'r Gymraeg a gweithio tuag at sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg. Mae hynny'n cynnwys gwneud unrhyw un neu ragor o'r pethau canlynol:

- hybu cyfluoedd i ddefnyddio'r Gymraeg
- annog arferion gorau o ran defnyddio'r Gymraeg
- cadw'r gyfraith sy'n ymwneud â'r Gymraeg o dan arolygiaeth
- llunio a chyhoeddi adroddiadau
- gwneud gwaith ymchwil neu gomisiynu eraill i'w wneud
- gwneud gweithgareddau addysgol neu gomisiynu eraill i'w gwneud
- cyflwyno sylwadau i unrhyw berson
- gwneud argymhellion i Weinidogion Cymru
- rhoi cyngor i unrhyw berson.

Enghraifft o'r defnydd a wna Comisiynydd y Gymraeg o'r pwerau uchod yw rhoi cyngor a gwneud argymhellion er mwyn dylanwadu ar yr ystyriaeth a roddir i'r Gymraeg mewn datblygiadau polisi a deddfwriaeth.

Y tu hwnt i waith statudol, mae'r Comisiynydd yn hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg drwy weithio gyda busnesau ac elusennau i wella a chynyddu eu defnydd o'r Gymraeg. Mae hefyd yn ysgwyddo cyfrifoldeb dros gynghori ar ffurfiau wedi eu safoni ar enwau lleoedd.

Disgrifir trwch gwaith statudol y Comisiynydd yn Rhan 4 a 5 Mesur y Gymraeg. Yno nodir yn fanwl beth yw swyddogaethau gosod a gorfodi safonau'r Gymraeg. Amlinellir cwmpas y gwaith fel rôl sy'n cwmpasu Cymru a Lloegr. Lle nad yw'r

sefydliadau a nodir yn atodlenni 5 – 8 Mesur y Gymraeg yn ddarostyngedig i safonau'r Gymraeg, bydd cyfran helaeth ohonynt yn gweithredu cynlluniau iaith Gymraeg statudol. Mae grŵp o sefydliadau'n gweithredu cynlluniau iaith gwirfoddol, megis y sector tai. Mae ymchwilio i gwynion am fethiannau i gydymffurfio â safonau a dyfarnu ar achosion yn rhan o waith y Comisiynydd. Bydd Tribiwnlys y Gymraeg yn delio ag apeliadau yn erbyn dyfarniadau gan Gomisiynydd y Gymraeg mewn perthynas â safonau'r Gymraeg sy'n arwain at waith yn ymwneud ag amddiffyn dyfarniadau. Gall y Comisiynydd ymchwilio i ymyrraeth â'r rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg fel nodir yn Rhan 6 Mesur y Gymraeg.

Y tu hwnt i brif drefn y Mesur, mae'n ofynnol i'r Comisiynydd gyhoeddi Adroddiad 5 Mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg yng Nghymru a chaiff y Comisiynydd gynnal ymholiad i unrhyw fater sy'n ymwneud ag unrhyw un neu ragor o'i swyddogaethau.

Mae strategaeth Cymraeg 2050 Llywodraeth Cymru, sy'n gosod targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 ac i ddyblu canran y boblogaeth sy'n siarad Cymraeg bob dydd yn cyfeirio at waith a rôl y Comisiynydd yn y strategaeth, yn benodol o ran:

- cynyddu defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle ar draws pob sector, a
- chynyddu ystod y gwasanaethau a gynigir i siaradwyr Cymraeg

Ceir Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth wedi ei gytuno rhwng y Comisiynydd a Llywodraeth Cymru sy'n gytundeb fframwaith i amlinellu'r berthynas waith rhwng y ddau sefydliad.

1.2 Cymhariaeth cost wirioneddol cyflawni yn erbyn amcangyfrifon cost adeg sefydlu'r corff

Ar adeg cyflwyno Mesur y Gymraeg ar ffurf arfaethedig, cyflwynodd Llywodraeth Cymru gostau rhedeg ar gyfer y Comisiynydd yn Adran 8 ei Femorandwm Esboniadol. Yno noda mai £4.2m y flwyddyn oedd yn ofynnol. *".... yr amcangyfrif gorau o gostau rhedeg y strwythur y darperir ar ei gyfer gan y Mesur arfaethedig (yn seiliedig ar ffigurau 2009-10) yw £4.2m y flwyddyn"*

Yn ogystal â chostau rhedeg y sefydliad roedd y ffigwr uchod yn cynnwys costau'r Panel Cynghori (penodi aelodau a rhoi tâl cydnabyddiaeth iddynt). Roedd yn rhagweld costau newydd ynghlwm wrth swyddogaethau newydd gorfodi a heriau ymateb ag amddiffyn achosion Tribiwnlys y Gymraeg.

Yng nghyswllt costau staffio rhagwelwyd y byddai angen lefel cyfatebol i'r hyn oedd yng nghyflogaeth Bwrdd yr Iaith Gymraeg ar gyfer gwneud y gwaith statudol:

"Rydym yn rhagweld y bydd angen yr adnoddau a ddefnyddir gan y Bwrdd ar hyn o bryd i gyflawni ei swyddogaethau o dan Ddeddf 1993 ar y Comisiynydd er mwyn cyflawni ei swyddogaethau".

Wrth bennu costau mewn perthynas â phwerau'r Comisiynydd i ddarparu cymorth cyfreithiol i unigolyn, a chan fod ansicrwydd i ba raddau y byddai costau o'r math yn rhai blynyddol mae'r Llywodraeth yn dynodi'r angen i gadw gyllid wrth gefn:

"Byddai angen i'r Comisiynydd, felly, ddyrannu arian wrth gefn priodol o gostau rhedeg ei swyddfa".

Erbyn 2022 – 23, mae cyllideb a lefelau staffio Comisiynydd y Gymraeg wedi gostwng mewn ymateb i leihad yn y gyllideb ac nid oes modd gweithredu polisi defnydd o gronfa wrth gefn gyda'r rhyddid a fodolai ar adeg cyflwyno a chydysnio i Fesur y Gymraeg. Noder isod y gyllideb a ddyrannwyd a'r gwariant net cynhwysfawr ers sefydlu'r Comisiynydd ar 01/04/2012.

	Cyllideb Refeniw £000	Newid i'r gyllideb %	Gwariant Refeniw £000	Tanwariant (Gorwariant) £000	Cyllideb Cyfalaf £000	Gwariant Cyfalaf £000	Tanwariant (Gorwariant) £000
2012-13	4,100		3,565	535	-	99	(99)
2013-14	4,100	0.0	4,343	(243)	-	40	(40)
2014-15	3,690	-10.0	3,738	(48)	-	60	(60)
2015-16 ¹	3,540	-4.1	3,400	140	-	21	(21)
2016-17	3,051	-13.8	3,055	(4)	-	18	(18)
2017-18	3,051	0.0	3,249	(198)	-	35	(35)
2018-19 ²	3,074	+0.8	3,137	(63)	-	31	(31)
2019-20 ³	3,157	+2.7	3,093	64	-	109	(109)
2020-21 ⁴	3,207	+1.6	3,136	71	385	272	113
2021-22	3,207	0.0	3,172	35	256	165	91
2022-23 ⁵	3,207	0.0	3,207	0	245	245	0

¹ £150,000 ychwanegol yn y flwyddyn yn ymwneud â gwaith gosod safonau

² £23,000 i dalu am gyfnod cysgodi'r Comisiynydd newydd

³ £106,000 i'r gwaelodlin - cynnydd i gyfraniadau cyflogwr i'r cynllun pensiwn

⁴ £50,000 i'r gwaelodlin - adlewyrchu cynnydd cyflogau

⁵ Cyllideb 2023-23

Bu lleihad sylweddol i gyllideb y sefydliad yn y 3 blynedd rhwng 2014-15 a 2016-17. Yn dilyn hyn bu cyfnod o gyllideb sefydlog gyda chynnydd yn 2019-20 a 2020-21 ar gyfer gofynion penodol.

Ar gyfer y cyfnod rhwng Ebrill 2012 ac Ebrill 2021 mae'r sefydliad wedi derbyn lleihad o £893,000 i'r gyllideb refeniw. Dros yr un cyfnod mae chwyddiant RPI wedi cynyddu 24.8%. Pe byddai cyllideb wreiddiol y sefydliad wedi ei chynyddu yn unol â chwyddiant byddai'r gyllideb yn £5,117,000 yn 2021-22. Felly mewn termau real byddai modd dadlau bod lefel cyllido'r sefydliad wedi'i herydu 37% dros y 10 mlynedd.

Dros y10 mlynedd mae costau cyflogau fel canran o wariant y sefydliad wedi cynyddu. Yn 2012-13 roedd 59% o'r gwariant ar gyflogaeth ac erbyn 2022-23 bydd hyn wedi cynyddu i 77%. Heblaw am y ddau achlysur y cyfeirir atynt uchod nid oes cynnydd i'r gyllideb wedi'i dderbyn gan Lywodraeth Cymru er mwyn galluogi'r sefydliad i dalu am godiadau gyflog yn unol â setliad Llywodraeth Cymru.

Mae'r tabl isod yn dangos dadansoddiad o gostau cyflogaeth swyddi ar y strwythur parhaol ym mis Rhagfyr 2022, gan gymharu'r costau ar y cyfraddau cyfredol gyda'r cyfraddau cyfatebol ym mlwyddyn ariannol 2012-13.

	2022-23 £000	%	2012-13 £'000	%
Cyflog Safonol	1,834	100.0	1,574	100.0
Yswiriant Gwladol	195	10.7	170	10.8
Pensiwn y Cyflogwr	504	27.5	303	19.2
	2,533	138.1	2,047	130.0

Gweler bod cost cyflogi'r staff wedi cynyddu rhyw £486,000 dros y ddeng mlynedd. Noder nad yw'r cynnydd yma yn cynnwys costau staff sydd wedi'u hepgor oherwydd lleihad yn y nifer staff oherwydd rhesymau fforddiadwyedd. Mae £337,000 oherwydd cynnydd i gyfraddau cyflog Llywodraeth Cymru, sy'n gynnydd o 16.5%. Derbyniwyd £50,000 yn 2020-21 at ddiben cynnydd i gostau cyflogaeth. Mae'r gweddill, sef £149,000 oherwydd cynnydd i gyfraniadau pensiwn y cyflogwr i gynllun pensiwn y gwasanaeth sifil. Derbyniwyd cyllid ychwanegol o £106,000 yn 2019-20 i ariannu'r cynnydd hwn.

Adeg sefydlu'r corff roedd y strwythur staffio yn cynnwys 47 swydd (cywerth â llawn amser) yn ychwanegol i'r Comisiynydd. Oherwydd toriadau i'r gyllideb nid yw parhau â strwythur o 47 swydd wedi bod yn fforddiadwy. Mae swyddi wedi'u dileu ac mae oriau swyddi eraill wedi'i lleihau. Effaith hyn yw bod nifer y staff cywerth â llawn amser wedi lleihau i 42.8 cywerth â llawn amser (gan gynnwys y Gomisiynydd), ac mae hyn wedi cael effaith anochel ar allu'r sefydliad i gyflawni ei amcanion.

Gweler bod tanwariant sylweddol wedi bod ym mlwyddyn gyntaf y sefydliad. Arweiniodd hyn at gadw cronfa wrth gefn eithaf sylweddol. Yn y blynyddoedd dilynol defnyddiwyd y gronfa wrth gefn hon i ariannu gorwariant yn y blynyddoedd hyd 2018-19. Yn ddiweddar roedd polisi gan y Comisiynydd i gadw cronfa wrth gefn waelodol o £250,000 er mwyn ariannu unrhyw achosion cyfreithiol allasai godi ac unrhyw costau rhedeg anrhagweledig; oherwydd hyn bu lefel isel o danwariant yn y blynyddoedd diweddar.

Noder, ni chafwyd na chwaith wnaethpwyd cais am gyllideb cyfalaf penodol ar gyfer y blynyddoedd ariannol hyd 2019-20. Lle roedd gofyn am fuddsoddi mewn swyddfeydd, offer TG neu ddatblygu systemau, ariannwyd hyn o'r grant ariannol a dderbyniwyd gan Lywodraeth Cymru. Rhwng blwyddyn ariannol 2020-21 a 2022-23 derbyniwyd cyllideb cyfalaf benodol (gweler tabl uchod) i fuddsoddi a thrawsnewid systemau a gwasanaethau TG y sefydliad. Mae'r Comisiynydd yn gwneud ceisiadau penodol i Lywodraeth Cymru fel rhan o'r Amcangyfrif ar gyfer unrhyw ofynion cyllido a ystyrir yn gyfalaf o ran eu natur.

Ers mis Chwefror 2022 mae cyfundrefn gyllido newydd mewn bodolaeth yn dilyn dynodiad y Comisiynydd yn gorff Llywodraeth Ganolog dan Orchymyn Deddf Llywodraeth Cymru 2006. Effaith hyn yw nad oes gan y Comisiynydd yr hawl i gadw arian wrth gefn o'r naill flwyddyn i'r llall a bod gwariant yn erbyn cyllidebau referniw a chyfalaf yn cael eu rheoli o fewn y flwyddyn. Gwneir sylwadau pellach am hyn isod.

Proses cymeradwyo'r gyllideb

1.3 Safbwyntiau ar broses y gyllideb gan gynnwys amserlen ac ymgysylltu

Mae adran 7, Rheoli Arian Cyhoeddus (Atodiad 1) yn gosod sylfaen gadarn yn ymwneud â'r berthynas rhwng y Llywodraeth a Chomisiynydd y Gymraeg. Ceir cyfeiriad penodol at Gomisiynydd y Gymraeg o fewn yr adran a gall fod yn bwysig i'r Pwyllgor roi sylw i statws unigryw'r Comisiynydd o fewn y trefniadau cyllidol dan sylw fel rhan o'r ymchwiliad hwn.

Yn hanesyddol mae'r Comisiynydd wedi cyflwyno Amcangyfrif ysgrifenedig i Weinidogion Cymru ym mis Hydref cyn ddechrau'r flwyddyn ariannol. Eleni, mewn perthynas â chynllunio ar gyfer blwyddyn ariannol 2023-24 mabwysiadwyd proses fwy ymgynghorol a chydweithredol gyda gweision sifil y Llywodraeth. Paratowyd a rhannwyd cynlluniau bras ym mis Gorffennaf a defnyddiwyd rhain i gael trafodaethau a sgysiau anffurfiol rhwng swyddogion y Comisiynydd a'r gweision sifil, er mwyn deall y gofynion cyllidebol. Hefyd, yn ystod mis Awst a Medi, gydag ansicrwydd yn yr hinsawdd economaidd a chynnydd sylweddol i chwyddiant, roedd cydweithio agos rhwng ein swyddogion a gweision sifil yn benodol gyda modelu senarios gwahanol mewn perthynas â chostau cyflogaeth.

Cyflwynwyd yr Amcangyfrif ffurfiol ar ddechrau mis Hydref, ond noder bod gweision sifil y Llywodraeth wedi derbyn yr wybodaeth drwy drafodaethau a phapurau yn y misoedd yn arwain at ei gyflwyno'n ffurfiol.

Gan mai hon yw'r flwyddyn gyntaf y mabwysiadwyd y broses hon, byddwn yn ceisio cyfrannu at ddatblygu ar y broses dros y blynnyddoedd i ddod.

1.4 Proses i gytuno i addasiadau i'r Amcangyfrif

Dylid nodi mai'r broses mewn perthynas â'r Amcangyfrif yw bod gofyn yn unol â Mesur y Gymraeg i'r Comisiynydd gyflwyno Amcangyfrif i Weinidogion Cymru erbyn 31 Hydref cyn y flwyddyn ariannol y mae'n ymwneud â hi [Atodlen 1 Rhan 5 Paragraff 17(2)].

Gweinidogion Cymru sydd yn gosod yr Amcangyfrif gerbron Senedd Cymru. Gosodwyd yr amcangyfrif ar gyfer 2022-23 ar 23/03/2022, wedi i Senedd Cymru bleidleisio'n ffurfiol ar gyllideb Llywodraeth Cymru ar gyfer y flwyddyn honno.

Ers sefydlu'r Comisiynydd, nid yw'r Comisiynydd yn ymwybodol o addasiadau sydd wedi'u gwneud i'r Amcangyfrif wedi iddo gael ei gyflwyno i Weinidogion Cymru.

Nid yw Llywodraeth Cymru yn dilyn yr arfer o gyllido'r Comisiynydd yn ddiodyn ar sail ei Amcangyfrif ond nid yw hyn yn arfer newydd yn sgil cyflwyno proses alinio cyllidol. Mae gwahaniaeth yn codi'n gyson rhwng y cais cyllidebol yn yr

Amcangyfrif a'r gyllideb y cytunwyd arni gan Senedd Cymru. Er bod gwahaniaeth, mae'r Comisiynydd y Llywodraeth ar gyfer y flwyddyn sy'n cydfynd â'r hyn sydd wedi ei osod yn y llythyr gan y Gweinidog sy'n cadarnhau'r gyllideb ar gyfer y flwyddyn ariannol.

Yn ddiweddar mae'r arfer o drin y Comisiynwyr yn yr un ffordd a'i gilydd ar adeg cytuno cyllidebau wedi amlygu. Nid yw'n glir i Gomisiynydd y Gymraeg beth yw'r sail dros wneud hyn, ac yn bwysicach nid yw'n glir beth yw effaith ystyried cyllideb blynyddol y Comisiynwyr fel casgliad ar amrywiol ofynion Amcangyfrifon Comisiynwyr unigol. Mae pwynt pwysig yma oherwydd bod pob Comisiynydd yn gorff un dyn ac yn annibynnol - fel yr amlyga adran 7 Rheoli Arian Cyhoeddus.

Mae gohebiaeth swyddogol yn cadarnhau cyllid y Comisiynydd wedi cyrraedd yn hwyr iawn gan greu ansicrwydd wrth lunio cyllideb y flwyddyn ganlynol.

1.5 Newid i'r dull gweithredu 'Cyfnod y Llywodraeth' tra'n cydymffurfio â gofyniad i gyflwyno Amcangyfrif.

Nid yw'n ymddangos bod y Comisiynydd wedi derbyn gwybodaeth benodol ynghylch y mater hwn. Mae'n blaengynllunio ac yn pennu rhagolygon gan fod hynny'n arfer dda.

Cydweithio, gan gynnwys rhannu swyddogaethau a staff

1.6 Sicrhau arbedion drwy gydweithio

Mae'r Pwyllgor Cyfrifol Cyhoeddus wedi codi cwestiynau ynghylch rhannu adnoddau ar draws swyddfeydd y Comisiynwyr yn y gorffennol. Mae'r model o rannu adnoddau yn codi ei ben ar draws y sector cyhoeddus yn gyfnodol. Gall rhannu adnoddau arwain at brofiadau cadarnhaol a negyddol. Barn Comisiynydd y Gymraeg yw ei bod yn hanfodol ystyried yn ofalus beth yw buddion a'r traweffaith posibl o rannu adnoddau cyn gorbwyso'r manteision arbedion ariannol posibl. e.e. dylid ystyried i ba raddau y byddai rhannu adnoddau effeithio'n andwyol ar allu sefydliad i gyflawni ei briod swyddogaethau; y graddau mae adnoddau'r sefydliadau yn gymharus; ac a fyddai rhannu adnoddau yn werth am arian gwirioneddol ynghyd â sut byddai llwyddiant yn cael ei fesur.

Yn ystod y blynyddoedd diweddar mae Comisiynydd y Gymraeg wedi, ac yn parhau i, gydweithio gyda'r Comisiynwyr eraill ac yn ehangach â chyrrff eraill sy'n cael eu hariannu gan Lywodraeth Cymru lle mae'n briodol gwneud hynny.

- Mae swyddogion y Comisiynydd sydd â chyfrifoldeb ar gyfer materion cefnogi'r sefydliad yn mynychu ac yn cyfrannu at weithgareddau rhwydweithiau sy'n cyfarfod yn chwarterol. Mae'r rhwydweithiau yma yn ymwneud â materion, Cyllid, Adnoddau Dynol a Thechnoleg Gwybodaeth. Mae cychoedd gwaith y rhwydweithiau yn cynnwys, cydweithio, rhannu arferion da, trafod materion cyfredol sy'n effeithio'r cyrrff ayb.
- Mae'r Comisiynydd wedi bod yn rhan o grŵp o gyrff sy'n cael ei hariannu gan Lywodraeth Cymru i ddatblygu Strategaeth Cydraddoldeb a Chynllun Gweithredol. Allbwn y gwaith o strategaethau a chynlluniau pwrpasol ar draws nifer o sefydliadau, oherwydd y cyd-weithio a rhannu gwybodaeth.
- Daeth y Comisiynwyr ac Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru ynghyd i dendro am gytundeb Gwasanaethau Archwilio Mewnol. Mae'r cytundeb yma yn yr ail flwyddyn o'i bodolaeth.
- Gyda chymorth Adran Ystadau Llywodraeth Cymru, llwyddodd y Comisiynydd i is-osod gofod sbâr yn ei swyddfa yng Nghaerdydd i

Gomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru. Rhwng Ebrill 2016 a Rhagfyr 2018, pryd daeth y les i ben, arbedwyd £177,000 o arian y trethdalwr, drwy rannu gofod swyddfa.

- Bydd swyddogion polisi a chyfathrebu'r Comisiynwyr yn cwrdd yn rheolaidd, a bydd swyddogion hefyd yn cydweithio ac yn rhannu gwybodaeth yn ôl y gofyn gyda'u cyfoedion yn y Comisiynwyr eraill. Bydd y trafodaethau a'r cyfarfodydd hyn yn digwydd yn anffurfiol dros e-bost neu Teams. Mae'r dull yma o weithredu yn digwydd yn aml ac yn enghraifft da ymarferol o gydweithio.
- O ran rhannu swyddogaethau 'cefn swyddfa' nid yw Comisiynydd y Gymraeg wedi gallu manteisio ar hyn. O ran manteisio ar adnoddau a gwasanaethau gan eraill, mae'n bwysig nodi bod Comisiynydd y Gymraeg yn gweithredu drwy gyfrwng yr iaith Gymraeg.
- Mae'r Comisiynwyr eu hunain yn cwrdd, ochr yn ochr a'r Ombwdsmon a'r Archwilydd Cyffredinol er mwyn trafod eu rolau corff-un-dyn, a gwaith y sefydliadau.
- Mae Comisiynydd y Gymraeg yn aelod o Banel Cyngori Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol.
- Ar lefel dydd i ddydd, mae swyddogion mewn cyswllt gyda'i gilydd yn trafod darnau gwaith penodedig os oes gorgyffwrdd yn codi
- Ceir perthynas statudol rhwng y Comisiynwyr ac Ombwdsmon yn adrannau 20 a 21 Mesur y Gymraeg sy'n cyfeirio at weithio cyfocrog mewn achosion.
- Mewn achosion llys teulu, mae Comisiynydd y Gymraeg a'r Comisiynydd Plant yn bersonau a ganiateir.

Mae'r Comisiynydd yn effro i gyfleon cydweithio, ond i wneud hynny'n effeithiol byddai gofyn sicrhau rhagor o gyllideb ar gyfer gwneud gwaith hyrwyddol a rhagweithiol.

Sefyllfa ariannol a heriau'r dyfodol

1.7 Asesiad o'r sefyllfa ariannol bresennol ac anghenion y dyfodol

Mae rhagolygon gwariant refeniw ar gyfer 2022-23 wedi bod yn heriol. Mae chwyddiant wedi cynyddu'n sylweddol dros y flwyddyn ddiwethaf. Mae lefel chwyddiant a rhagolygon ar gyfer y flwyddyn i ddod lawer uwch na'r rhagolygon pan ddyrannwyd cyllideb 2022-23.

Roedd cyllideb 2022-23 yn cynllunio bod 80% o wariant refeniw'r sefydliad ar gyflogaeth. Mae pwysau ar gostau byw wedi arwain at geisiadau gan undebau llafur am godiadau cyflog llawer uwch i ymateb i chwyddiant, a sicrhau nad yw gweithwyr yn dioddef toriad real yn eu cyflogau. Mae hyn wedi bod yn her, ac er nad yw'r sefyllfa gyllidol wedi caniatáu i'r Comisiynydd gwrdd â gofynion yr undebau llafur, mae'r Comisiynydd wedi gallu, drwy arbedion, dalu cynnig Llywodraeth Cymru o 4%, sef £50,000 yn fwy na'r swm y cynlluniwyd ar ei gyfer.

Mae cyllideb ddrafft Llywodraeth Cymru ar gyfer 2023-24 yn neilltuo cyllideb referniw o £3,357,000 sydd yn gynnydd o £150,000 i'w chymharu â 2022-23. Croesewir y cynnydd er ei fod tua £50,000 yn llai na'r swm y gofynnwyd amdano yn yr Amcangyfrif. Disgwylir y bydd y pwysau i gynyddu cyflogau yn parhau yn y tymor canolig tra bo chwyddiant yn uwch na'r lefel hanesyddol, a bydd hyn yn her i'r sefydliad. Ond mae'r cynnydd yn gymorth i alluogi'r sefydliad i barhau i dalu staff ar delerau sy'n gyson â Llywodraeth Cymru.

Noder bod y sefydliad wedi gweithredu'n ddarbodus a sicrhau gwerth am arian gyda chyllid cyhoeddus. Yn ail flwyddyn weithredol y sefydliad roedd gwariant ar gostau gweinyddu yn £969,000. Erbyn blwyddyn ariannol 2022-23 mae'r gyllideb yn disgwyl mai £609,000 fydd y costau cyfatebol, sef lleihad o £360,000 (37%). Mae toriadau ariannol dros y blynyddoedd wedi gorfodi gwneud arbedion a sicrhau gwerth am arian. Dros y blynyddoedd y categorïau gwariant lle gwelwyd yr arbedion mwyaf arwyddocaol yw:

Swyddfeydd	£63,000	20%	lleihau'r ystâd
TG	£87,000	44%	buddsoddiad i drawsnewid yr isadeiledd
Hyfforddiant	£70,000	66%	llai o gyllid ar gael
Teithio	£97,000	80%	newid patrymau yn dilyn Covid-19

Bydd heriau yn parhau o ran gwariant ar weinyddu'r sefydliad. Y costau mwyaf sylweddol yw rheini mewn perthynas â swyddfeydd. Mae swyddfeydd bellach yn amsugno tua 42% o costau gweinyddu'r sefydliad. Gyda phatrymau gweithio wedi newid yn sylweddol wedi pandemig Covid-19 mae'r gofyn am ofod swyddfa ffisegol wedi lleihau'n sylweddol. Mae gan y sefydliad ymrwymïadau cyfreithiol ar ei lesioedd swyddfa, ond mae cynlluniau i leihau'r ystâd yn sylweddol yn ystod blwyddyn ariannol 2023-24 pan fydd lesioedd yn terfynu neu gyfleoedd i dorri'r les yn codi. Mae Amcangyfrif 2023-24 yn nodi bydd prosiect yn cael ei weithredu yn ystod 2023-24 er mwyn cyflawni arbedion o rhyw £80,000 erbyn blwyddyn ariannol 2024-25.

Tu hwnt i'r arbedion mewn perthynas ag ystâd y swyddfeydd, prin yw'r cyfleoedd pellach i wneud arbedion ariannol. Y gwirionedd yw bod pwysau chwyddiant yn debygol o arwain at gynnydd i gostau rhedeg y sefydliad yn y tymor byr/canolig wrth i gyflenwyr geisio cynyddu eu prisiau.

Mae cwmpas gwaith y Comisiynydd yn eang ac yn cwmpasu gwaith statudol a hyrwyddol. Ar fwy nag un achlysur mae'r Comisiynydd wedi egluro yn ei Amcangyfrif bod ei allu i wneud gwaith hyrwyddol yn ddibynnol ar gyllid. O fewn cwmpas y gwaith statudol mae lle i hyrwyddo gyda rhai safonau strategol megis y strategaethau hybu 5 mlynedd. Byddai gwneud rhagor o waith yn y maes hwnnw yn cyfrannu at gyflawni strategaeth y Llywodraeth ar gyfer y Gymraeg fel nodir yn Cymraeg 2050. Mae dyletswydd i sicrhau adnoddau digonol i ymateb yn briodol i faterion yn ymwneud â hawliau cyfreithiol defnyddwyr fel nad yw'r sefydliad dan risg o fethu gweithredu yn unol â bwriad y Mesur. Drwyddi draw, mae'r sefydliad yn gwneud gwaith sy'n dod â gwerth am arian i gymdeithas gan wneud gwahaniaeth i sefyllfa'r Gymraeg a'i defnyddwyr.

1.8 Effaith dynodiad y Comisiynydd yn gorff Llywodraeth Ganolog dan Orchymyn Deddf Llywodraeth Cymru 2006

Dynodwyd Comisiynydd y Gymraeg fel corff Llywodraeth Ganolog ar 01/12/2021, a daeth y gorchymyn i rym ar 01/02/2022.

Effaith y gorchymyn yw bod newidiadau i sut mae cyllideb y Comisiynydd yn cael ei dyrannu a'i rheoli. Yn flaenorol, roedd Senedd Cymru yn cymeradwyo grant ariannol blynyddol, yn unol â Chyllideb Llywodraeth Cymru yn unig. Yn dilyn y gorchymyn mae'r sefydliad yn derbyn cyllideb ar gyfer y categorïau gwariant canlynol: Refeniw, Cyfalaf, a Symiau nad yn Arian Parod (dibrisiant).

Caiff gwariant y sefydliad ei reoli yn erbyn y categorïau hyn, ac nid oes gan y sefydliad hawl i wario mwy na'r hyn sydd wedi ei bleidleisio gan y Senedd, mae hyn yn unol ag egwyddor '*Parliamentary Supply*' o fewn fframwaith Rheoli Arian Cyhoeddus y DU. Os oes angen cyllid ychwanegol gan y Comisiynydd yn erbyn unrhyw un o'r categorïau mae'n ofynnol i'r Comisiynydd wneud cais i Lywodraeth Cymru drwy'r broses 'cyllideb atodol'. Yn flaenorol byddai'r Comisiynydd wedi gallu rheoli unrhyw ofynion gwariant ychwanegol o'r gronfa wrth gefn, ond dan y gyfundrefn newydd nid oes modd cadw cronfa wrth gefn at y dibenion hyn felly mae gallu'r Comisiynydd i reoli wedi ei gyfyngu.

Oblygiadau hyn yw, os bydd angen cyllid ychwanegol mae angen gwneud cais i Lywodraeth Cymru. Gallai sefyllfa godi lle bo angen i'r Comisiynydd gynnal ymchwiliad nau bod achos cyfreithiol sylweddol yn codi gyda Llywodraeth Cymru yn destun ymchwiliad neu yn barti i achos. Nododd Comisiynydd y Gymraeg a'r Comisiynwyr eraill yr effaith y gallasai hyn ei gael ar ei hannibyniaeth lle bo angen gwneud cais am gyllid i'r corff sy'n destun ymchwiliad neu achos cyfreithiol. Nodwyd y gallai sefyllfa o wrthdaro godi pe byddai'r Llywodraeth yn gwrthod y cyllid i gynnal ymchwiliad neu achos cyfreithiol. Derbyniwyd ymateb gan y Llywodraeth, mai Gweinidog arall neu'r Prif Weinidog byddai'n dyfarnu ar y cais am gyllid ychwanegol, yn hytrach na'r Gweinidog sy'n gyfrifol am ddyrannu cyllid i'r Comisiynydd. Hyd yma nid yw'r broses wedi ei phrofi.

Effaith arall o'r dynodiad yw bod cyfyngiad ar lefel yr arian parod y gall y Comisiynydd ei gadw. Caniateir i'r sefydliad gadw hyd at 5% o'r gyllideb flynyddol mewn arian parod (tua £175,000) ar ddiwedd unrhyw chwarter. Negodwyd canran uwch gan y Comisiynwyr na'r hyn a ganiateir yn gyffredinol, oherwydd byddai'r trothwy o 2% wedi cyfyngu hyn i £70,000. Byddai'r lefel is wedi achosi risgiau o fethu â thalu cyflenwyr a/neu staff pe byddai amgylchiadau yn codi yn effeithio ar amseru'r all-lif arian.

I grynhoi, ac sail profiad cynnar o weithredu'r drefn tybir bod y drefn newydd yn ei gwneud yn anodd i'r Comisiynydd bontio'r cyfnod rhwng diwedd a dechrau'r flwyddyn ariannol ganlynol, mae hynny oherwydd swyddogaethau penodedig Comisiynydd y Gymraeg. Mae'r profiadau cynnar fel a ganlyn:

- Er bod trefniadau cyllidol newydd yn eu lle, a bod cyllid yn cael ei reoli gyda golwg ar beidio cario tanwariant drosodd o un flwyddyn ariannol i'r nesaf, mae Comisiynydd y Gymraeg wedi gorfod gohebu gyda'r Llywodraeth yn gofyn am gael cadw tanwariant ar sail trefniant un-tro.
- Mae gallu rhagweld achosion Tribiwnlys y Gymraeg a rheoli'r gyllideb gyfreithiol yn ystod misoedd olaf y flwyddyn ariannol hon wedi bod yn broblematic. Mae'n rhaid i'r Comisiynydd gadw swm yn y gyllideb flynyddol ar gyfer gallu amddiffyn achosion cyfreithiol, fodd bynnag, pe na chyfyd achos, mae gan y Comisiynydd danwariant. e.e. Yn ail hanner Ionawr 2023, derbyniwyd gohebiaeth gan Dribiwnlys y Gymraeg yn rhaghsbysu'r

Comisiynydd o achos cyfreithiol posibl. Rhaid i'r Tribiwnlys ystyried pob cais ac yna rhoi gwybod i'r partion beth yw ei benderfyniad: a fydd yn caniatáu achos neu beidio. Mewn sefyllfa fel hon, ac ar ddiwedd blwyddyn ariannol, mae gallu'r Comisiynydd i reoli'r gyllideb yn anodd, ac nid yw'n ymddangos bod y trefniadau cyllid, lle nad oes gallu i ddefnyddio cronfa wrth gefn ar gyfer tanwariant cyfreithiol, yn hwyluso gwaith y Comisiynydd.

- Mae'r Comisiynydd wedi gwneud sylw yn ystod proses sefydlu'r drefn at y gwrthdaro mewn cysylltiad â'r posibilrwydd o fod angen gofyn am gyllid ychwanegol er mwyn dwyn achos yn erbyn y Llywodraeth, a reoleiddir ganddo. Cafodd ymrwymiad ei roi, drwy lythyr, bod modd i Gomisiynydd y Gymraeg ofyn am gyllid gan y Gweinidog sydd â chyfrifoldeb dros Gyllid at ddibenion dwyn achosion cyfreithiol yn erbyn y Llywodraeth pe na bai digon o gyllid ganddo (yn absenoldeb cronfa wrth gefn), felly ymddengys bod cydnabyddiaeth o'r anawsterau. Nid oes proses eglur yn ei lle. Mae'r Comisiynydd mewn sefyllfa o ddibyniaeth lwyr ar y Llywodraeth pe bai angen cyllid i ddwyn achos yn ei erbyn: sefyllfa o sensitifrwydd gwirioneddol ar y ddwy ochr ond yn fwyaf heriol i Gomisiynydd y Gymraeg.
- Mewn perthynas â'r broses o wneud ceisiadau i dynnu arian lawr, mae'r broses yn syml i'w chwblhau ac mae'r amser rhwng cyflwyno cais a derbyn yr arian yn gymharol fyr, ac ers i'r broses ddod i rym nid oes risg wedi codi o ddiffyg arian parod i dalu cyflenwyr na staff.

Rheoli Arian Cyhoeddus, Ionawr 2016

7.16.1 Ers iddi ddod i fodolaeth yn 1999, mae Llywodraeth Cymru wedi sefydlu nifer o Gomisiynwyr. Cafodd y rhain i gyd eu creu drwy ddeddfwriaeth. Mae'n bwysig bod Grwpiau Llywodraeth Cymru yn cyfeirio at y ddeddfwriaeth benodol ar gyfer pob Comisiynydd wrth sefydlu'r trefniadau a fydd yn diffinio sut y byddant yn gweithio gyda'i gilydd, gan fod gwahaniaethau pwysig rhwng pob darn o ddeddfwriaeth.

7.16.2 Mae pob Comisiynydd yn eiriolwr ar ran y bobl neu'r meysydd polisi hynny y maent yn cynrychioli eu buddiannau. Yn hynny o beth, maent yn annibynnol ar y Llywodraeth a rhaid iddynt gael y rhyddid a'r disgresiwn i wneud gwaith ymchwil, trefnu ymweliadau ac ysgrifennu adroddiadau heb ofni y bydd eu gwaith yn effeithio ar eu cyllid. At hynny, mae rhai Comisiynwyr (megis Comisiynydd y Gymraeg) yn Rheoleiddwyr hefyd, a gallant fod yn ymchwilio i Lywodraeth Cymru ac yn gosod cosbau arni. Felly, mae'r berthynas rhwng Llywodraeth Cymru a'r Comisiynwyr yn sylfaenol wahanol i'r berthynas sydd gan Lywodraeth Cymru â chategoriâu eraill o gyrff, megis Cyrff a Noddir gan Lywodraeth Cymru neu is-gwmnïau.

7.16.3 Er bod Comisiynwyr yn annibynnol o ran polisi a gweithredu, maent oll yn cael eu cyllido drwy arian cyhoeddus a ddarparir gan Lywodraeth Cymru. Mae pob Comisiynydd yn Swyddog Cyfrifyddu, yn cael llythyrau Swyddogion Cyfrifyddu [gan Drysorlys Ei Mawrhydi] ac yn gorfod mynychu sesiynau hyfforddi priodol. Maent felly'n gyfrifol yn bersonol am reoli'r cyllid a ddyrennir iddynt. Rhaid i gyfrifon a threfniadau llywodraethu pob Comisiynydd fod yn destun archwilio mewnol, ac yn destun archwilio allanol gan Archwilydd Cyffredinol Cymru.

7.16.4 Gan amlaf, mae'r ddeddfwriaeth sy'n sefydlu rolau'r Comisiynwyr yn ei gwneud yn ofynnol iddynt gyflwyno Amcangyfrif o Gyfrifon ac Adroddiadau Blynyddol i Weinidogion Cymru, sydd yn eu tro yn gorfod eu gosod gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Felly, mae gan Weinidogion a swyddogion rôl o ran sicrhau bod yr arian cyhoeddus a ddyrennir i Gomisiynwyr yn cael ei bennu ar lefel sy'n briodol iddynt allu gwneud eu gwaith, gan ofalu hefyd bod trefniadau addas ar waith i sicrhau bod arian cyhoeddus yn cael ei reoli'n briodol. Fodd bynnag, ni fyddai'n briodol i lefel y craffu fod mor fanwl ag ar gyfer categorïau eraill o gyrff.

7.16.5 Dylai Grwpiau sy'n gyfrifol am ariannu Comisiynwyr sefydlu protocol neu Gytundeb Fframwaith a baratoir gyda'r Comisiynydd ac y cytunir arno gan y Comisiynydd. Er hynny, gall y cynnwys amrywio ar gyfer gwahanol Gomisiynwyr, gan ddibynnu ar eu rôl a maint eu cyllideb. Ym mhob achos, dylid ymgynghori ag Uned Llywodraethu Corfforaethol Llywodraeth Cymru wrth baratoi dogfen o'r fath. Dylai pob dogfen o'r fath gael ei hadolygu bob tair blynedd o leiaf, ac o fewn tri mis i benodi Comisiynydd newydd.

7.16.6 Corfforaeth Undyn yw Comisiynwyr, ac nid ydynt felly'n atebol i Fwrdd Cyfarwyddwyr. Fodd bynnag, mae'n syniad da i bob Comisiynydd gael mynediad at gyngor annibynnol ar bolisi, ac i sefydlu Pwyllgorau Archwilio sy'n cynnwys aelodau annibynnol. Er hynny, gall y trefniadau hyn amrywio ar gyfer gwahanol Gomisiynwyr oherwydd gwahaniaethau mewn deddfwriaeth".

